

Begint u wel eens een nieuw leven? Nee, ik bedoel niet helemaal van voren af aan, maar hebt u nooit eens het gevoel, dat u een oud tijdperk in uw leven afsluit en met frisse moed aan een nieuw begint? Ik wel, heel vaak zelfs! Vroeger had ik het bijvoorbeeld altijd na de grote vakantie. Dan kافتte ik ijverig al mijn studie boeken, sleep keurige punten aan mijn potloden, poetste mijn schoenen, pompde mijn fietsbanden op en dan was er weer een van mijn nieuwe levens begonnen, die zich tot op de dag van vandaag allemaal kenmerken door een zeer nauwgezet orde-op-zaken stellen, een streng regime en een onvoorstelbaar aantal goede voornemens. Ze zijn dan ook kort van duur.

Toch moet u niet denken, dat dit alleen maar een zinloze vertoning is. Er zitten positieve kanten aan: iedereen weet opeens weer heel duidelijk hoe het hoort en er is allerwege een grondige opruiming gehouden. Als ik dan tenslotte van alle goede voornemens er één of twee nakom, is het resultaat toch eigenlijk zo kwaad nog niet.

Ook het H.V. is na het congres weer aan een nieuw leven begonnen: er is orde-op-zaken gesteld en men is uiteengegaan met een stapel nieuwe indrukken en goede voornemens. Voor de eerstvolgende twee jaar worden we weer geacht te weten hoe het hoort en wat er te doen is.

Nu kunnen we wel ijverig „ja” zitten knikken, maar wat wordt er precies gedaan en door wie?

U ziet hier een foto van het standbeeld van Plesman, met zijn stereotiepe vraag: „Wie ben je en wat doe je?”

Deze vraag is het, die we op deze plaats gaan voorleggen aan mensen in het H.V., die ons misschien iets te zeggen hebben, over hun werk en hun ervaringen. Iets interessants of belangrijks of misschien wel iets doodgewoons.

„Wie bent U en wat doet U”, wordt het dan, want tutoyeren durf ik u nog niet. Misschien later, veel later...

Plesman... „wie ben je en wat doe je?”

Onkerkelijkheid: een probleem

De toeneming der onkerkelijkheid is een internationaal verschijnsel. Voorzover men de term zou kunnen bezigen voor landen, waar het christendom geen overheersende plaats inneemt, kan men een even grote afvalligheid en een even sterk ongeloof aan de godsdienstige voorstellingen waarnemen als in West-Europa. De oorzaken daarvan zijn bekend. De grote godsdiensten zijn gebaseerd op mythologische of symbolische verhalen, welke ver verwijderd zijn van de dagelijkse, tastbare werkelijkheid. Zij vormen de romans met verbeeldingen, die dikwijls een diepere zin hebben, psychologisch verklaarbaar en vaak aantrekkelijk voor hen, die de koude en nuchtere werkelijkheid willen ontvliden. Maar in die werkelijkheid zelf hebben zij vrijwel nooit een rol gespeeld. Reeds Erasmus merkte op, dat men aan iemands handelen niet kon zien, of hij christen, mohammedaan of heiden was. En Feuerbach constateerde niet ten onrechte, dat de gelovigen in de praktijk optraden, alsof zij atheïsten waren. Zij hielden rekening met natuurlijke krachten, menselijke vermogens, technische elementen, lessen der ervaring; maar het geloof in de bescherming der Goden blijkt maar al te veelvuldig letterlijk „een vrome wens”.

In een periode dat het streven naar gezondheid, langer leven, medische en sociale zorg, welvaart door toegepaste ervaringswetenschap en vermeerdering der lustgevoelens overal op de voorgrond staat, in zulk een tijd neemt de erkenning van de krachten der natuur en van het onvoorstelbare vermogen van de mens toe, ten koste van het geloof aan de magie van het gebed. „Help u uzelf, dan helpt u God”, zo zei men eeuwen geleden. Nu overweegt het besef dat geen Goden de mensen helpen kunnen; dat de mens alles wat mogelijk is verwacht van de mens; en dat hij niet de Goden, maar zijn medemensen vreest. Hij begrijpt niet meer, wat wordt verstaan onder „de zoendood van Christus”, erfzonde en genade, tenzij hij de psychologische of verborgen wijsgerige achtergrond daarvan kan ontdekken. De ontkerstening is „onmythologisering” en de Goden zijn nog slechts symbolen van natuurkrachten of van menselijke angsten of verlangens.

Er wordt nu vaak in humanistische kringen gevraagd, of deze onkerkelijkheid op zichzelf een winst is. Zij is dit altijd in zoverre, dat een realistisch opvatting van de werkelijkheid, waarin aarde en mens centraal staan, zich doet gelden. Dit betekent ook, dat allerlei traditionele remmingen en beletselen hun kracht verliezen. Ten aanzien van problemen als armoede en oorlog, levensgenot en kinderbeperking worden de opvattingen niet meer bepaald door wat daarover enige duizenden jaren geleden is geschreven. Misschien wordt men aldus een illusie armer. Stellig neemt de belangstelling voor de mens en de aarde erdoor toe.

Maar, zo vraagt men, wat komt er in de plaats van de mythe, het geloof aan bovennatuurlijke of bovenmenselijke krachten, het vertrouwen in de magie? Niets, behalve het besef der eigen verantwoordelijkheid. Dit is bitter, want de mens schiet zo vaak zedelijk tekort. Zijn redelijke vermogens zijn beperkt. Zijn driften zijn sterk. Het ethische oordeel en de morele kracht vormen slechts één der aspecten van het leven. Ook wanneer de leden van een natie steeds grotere onderlinge solidariteit kennen, staan de naties zelf gewapend tegenover elkaar. Ook indien sociale zorg toeneemt blijft het leed bestaan. Een meer wetenschappelijk gefundeerde levens- en wereldbeschouwing eist een stoïcijnse houding, waarin bij alle strijd voor het goede en het geluk, toch het kwaad en het verdriet zijn verdisconteerd. Men kan troost nog slechts zoeken bij zijn medemensen, in de ietwat melancholische wijsheid der filosofen, in de afleiding welke de kunst, de schoonheid der natuur of de spanning van de sport biedt. Maar ieder weet: slechts de mens kan de mens over zijn smart heenhelpen, voorzover dat mogelijk is.

Nochtans, zo hoort men, is de godsdienst een discipline, een moraal, een tucht. Ongetwijfeld, want hij hangt samen met een bepaald cultuurpatroon. En elke civilisatie is een produkt van discipline. Ook de beschaving van onze eigen tijd. Zij wil de zin, de noodwendigheid voor de samenleving doen verstaan van de opvoeding, de training, de orde. De rebellie tegen het cultuurmodel bestaat. Maar zij is niet groter dan in het verleden, toen de kerkelijkheid overwoog. Noodgedwongen wordt de mens geïntegreerd in een maatschappij met geboden en verboden, en dit van de prille jeugd af, bij de „primitieve” volken niet minder dan bij de „beschaafde”. Hij weet nu echter, dat geen Goddelijke wetten hem daartoe dwingen, doch sociale regelen, en dat de straf niet in de hel, doch op de aarde verwacht moet worden voor wie het gezag uitdaagt. Slechts het streven naar een natuurlijker, minder misvormd, menselijker en zedelijker cultuurpatroon kan de vergelding beperken of verzachten.

De vraag, of onkerkelijkheid op zichzelf een winst is, resulteert ten aanzien van dit aspect in de vraag, of staat en gemeenschap, kennis en kunst, opvoeding en menselijkheid eenzelfde mate van innerlijke tucht, zinvol leven en troost kunnen geven als kerk en godsdienstigheid verondersteld worden te bieden. Wij menen: méér. Maar de vraag zo te stellen, zou doen vermoeden, dat het proces der ontkerstening nog wel te stuiten zou zijn. Dit nu is niet het geval. En dus is het eenvoudig een plicht, er voor te zorgen, dat de onkerkelijkheid een winst *wordt*, omdat zij dit zijn *kán*. Daarvoor is immers het Humanistisch Verbond opgericht.

Constandse

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
16e jaargang no. 9 - 6 mei 1961

Kritisch allerlei

De heer W. Drees Jr. schreef ons, naar aanleiding van onze opmerkingen over zijn artikel in Socialisme en Democratie (Mens en Wereld van 25 maart jl.), dat wij zijn bedoelingen niet juist of althans onvolledig hebben weergegeven. In zijn artikel wilde de heer Drees juist de voordelen van doorvechten in de meidagen van 1940 afwegen tegen de offers die daarvoor gebracht hadden moeten worden met name tengevolge van bombardementen. Hij protesteert ertegen, dat wij stelden, dat hij de offers aan mensenlevens over het hoofd zou hebben gezien, maar, schrijft hij:

„Het probleem van de capitulatiebeslissing was: het afwegen van de offers aan mensenlevens, die doorvechten zou vragen, tegen de militaire voordelen. Deze militaire voordelen waren óók voordelen aan mensenlevens, want alleen door de overwinning op Hitler zou de massamoord op Europa's burgers worden beëindigd.”

De heer Drees ontkent de juistheid van de conclusie die wij uit zijn artikel trokken: dat hij van mening zou zijn dat Nederland niet had mogen capituleren. Hij heeft slechts de voor- en nadelen van deze capitulatie willen afwegen zonder een oordeel uit te spreken. Waarvan gaarne akte.

Vorige maand is een rapport verschenen dat de heren drs. P. E. Kraemer en drs. H. de Tombe in opdracht van de commissie voor de Deltazaken vanwege de Nederlands-hervormde kerk hebben geschreven over het eiland Goeree-Overflakkee, dat binnen afzienbare tijd, waarschijnlijk in 1967, door een dam in het Hollands Diep uit zijn isolement verlost zal worden. Zij hebben over de specifieke problemen van dit eiland behartenswaardige dingen gezegd, waarvan voor ons vooral die over de kerk van belang zijn, welke wij ontfleuen aan een verslag in Het Parool:

„Terugkomend op hun uitgangspunt concluderen de samenstellers van het rapport, dat de „overkantse” vertekening als zou Flakkee een achtergebleven gebied zijn, grondige herziening vereist. En de „eilandse” vertekening, dat Flakkee een bolwerk van de kerk zou zijn, is ook bezijden de nuchtere waarheid. Ook hier worstelt men, evenals elders in het land, met de problematiek van de tot een smalle bevolking verschraalde kerk, verstrikt en verward en daarom in haar kwetsbaarheid snel geneigd tot isolement in een haar in tal van opzichten vreemde, voor haar onbegrijpelijke en haar niet begrijpende „wereldse” wereld. Daarbij, zo besluiten zij, doen zich spanningen voor, die niet zelden leiden tot een noodlottige kringloop van oorzaak en gevolg, doch die eveneens in hun bevruchtende werking uitzicht kunnen bieden op een ont-knoping, nl. daar waar de kerk de

radicale moed heeft te beginnen, niet met van de onkerkelijken te verlangen, dat zij de kerk begrijpen, maar met van zichzelf te eisen, dat zij de anderen, de onkerkelijken wil begrijpen en begrijpt. Kortom: met bereid te zijn met hen niet één, doch zelfs twee mijlen te gaan.”

Kijk, dat zijn christenen met wie wij praten kunnen en willen. Niet alleen praten trouwens, maar ook dóen. Want dat er voor kerk en humanisten in dergelijke gebieden nog heel wat te doen is, daarover zullen wij het op deze basis snel genoeg eens zijn.

Anders is dat helaas nog gesteld met een plaatsje als Bodegraven, welks kerkelijke leiders waarschijnlijk nog menen een bolwerk van het christendom te verdedigen. De plaatselijke skelterclub had namelijk de filmster Brigitte Bardot willen uitnodigen om de opening van de wedstrijden aldaar luister bij te zetten. Dit nu ontstemde de geestelijke leidslieden zoeer, dat zij niet alleen spraken van een „aanslag op de christelijke moraal”, maar een grootscheepse actie op touw zetten, die ertoe leidde dat het skelterclubbestuur er helemaal de brui aan gaf en in het geheel geen wedstrijd meer wenste te organiseren. Hoe dat zo maar kan, zonder dat er van een officieel verbod sprake is? Welnu, de bestuurders van de club waren de laatste dagen zowel van kerkelijke als van gemeentelijke zijde (wat wel ongeveer hetzelfde zal zijn in Bodegraven) al zo bestookt met bedreigingen, dat zij beducht werden voor bedrijf, baan en bestaan van hun honderd leden. Zó werkt de democratie in Bodegraven, en daardoor is de „christelijke moraal” blijkbaar niet in gevaar.

De vraag rijst wat men met dit wonderlijk verbod, dat het dorp tot de risé van het land maakt heeft, eigenlijk wil bereiken. Nu zijn wij beslist niet van die fervente voorstanders van dit soort publiciteitsstunts (al horen ze er wel zo'n beetje bij tegenwoordig) en al evenmin van de filmster in kwestie (al zijn wij voor een volledige ontkenning van haar waarde niet schijnheilig genoeg). Maar een feit is, dat zij de jeugd weet te grijpen en op grote schaal door die jeugd (ook in Bodegraven!) wordt nagevolgd. Zouden wij bij dát aspect van de zaak dan niet moeten aansluiten als wij op onze beurt de jeugd willen „grijpen”? Of moeten wij die jeugd opvoeden in het soort calvinistische gestrengheid dat bij voorbeeld op Urk tot zulke fraaie resultaten leidde? De kerk heeft hier weer een beslissende stap gezet op de weg van de toenemende ontkerkelijking van diezelfde jeugd, voor wie B.B., behalve een symbool van uiterlijke charme, nu ook nog tot martelares is geworden. En het aantal namaak-B.B.'s in de straten van Bodegraven zal

toenemen. Was dat dan de bedoeling?

En lezer uit Vlaardingen stuurt ons een geschrift van de Stichting Werelddienst uit Heemstede, waarvan wij tot nog toe nooit hadden gehoord en waarvan wij na lezing van het betoog „De opstanding der mensheid” ook nog niet zouden kunnen zeggen uit welke hoek de wind waait. Zoals dat bij dit soort dingen wel vaker voorkomt, blijkt het leven tot enkele eenvoudige waarheden te herleiden, die dan evenwel niet duidelijk uit de doeken gedaan worden. Wij moeten in ieder geval terug naar de Scheppingswet, ook wel de Goddelijke Ordewet genoemd, is ons duidelijk geworden. Wat dat precies is, wordt niet verteld, maar er zullen wezens van een andere planeet komen om ons daarbij te helpen (o calvinistisch minderwaardigheidscomplex!), want zij behoren tot een hogere mensensoort. Het doet een beetje komisch aan enkele regels verder te lezen, dat de tijd van geloven voorbij is, want thans moet men leren weten. Weten berust op wetten, et voilà: daar is de Scheppingswet weer. De zaak sluit dus ook „wetenschappelijk” als een bus. Nu hebben wij tegen dit soort schrijverij geen enkel bezwaar en wie het geloven wil, gelove het (pardon, wete het). Ernstiger wordt het echter wanneer men aan dit soort vaagheden conclusies over het rassenvraagstuk gaat verbinden die op zijn minst kwalijk rieken. De bewuste Scheppingswet blijkt namelijk ook iets te maken te hebben met een zeer bewuste huwelijkskeuze, niet berustend op zo iets als liefde (verduidelijkend driften en begeerten genoemd), maar op de wil „rijpe zielen” ter wereld te brengen en „aan het scheppen van hogere cultuurwaarden deel te nemen”. Het scheppen van „hogere mensenrassen” gaat natuurlijk – u voelde het al aankomen – gepaard met raszuiverheid.

„Ook zullen de rassen zich in de toekomst niet langer met elkaar vermengen, waardoor aan de geboorte van bastaards een eind zal komen. Er is geen wereldvrede mogelijk zolang de rassen niet zijn gezuiverd. Want in alle ontaarde individuen van ieder ras heeft de demon (het ongeordende) vrij spel.”

Dit soort theorie lijkt ons op zijn minst niet „van vreemde smetten vrij”, nazismetten namelijk.

De burgemeester van Amsterdam heeft geen bezwaar tegen protesten tegen de atoombom, maar toen een groep atoomontwapenaars op Tweede Paasdag bovendien de leuze „Geen kernwapens op ons grondgebied” wilde meevoeren, verbood hij die tekst wel. Waarom eigenlijk? Omdat hij het er zelf niet mee eens was? Maar zou je in een democratische stad dan geen andere mening mogen hebben dan de burgemeester? Wat ons betreft had hij die mensen liever hun uitlaatklep moeten gunnen voor de angst die behalve hen ook nog wel andere Neder-

landers beheerst voor dit gevaarlijke speelgoed, waarover zo opvallend weinig wordt gezegd en zo veelzeggend wordt gezwezen.

De commerciële onderneming die de rooms-katholieke kerk in Lourdes op touw heeft gezet, draait nog op volle toeren en dient, naar ons uit een brief van het Lourdesgrot Missiecollege te Cadier en Keer (Limburg, uiteraard) blijkt, ook om de dierbare gelovigen geld voor andere zaken uit de zak te kloppen. De jongens die in het genoemde college tot missionaris worden opgeleid, bidden namelijk veel:

„Zij bidden voor het welslagen van hun uitgebreide studies. Zij bidden voor hun ouders en familieleden, die meestal zware offers moeten brengen om de jarenlange studies minstens gedeeltelijk te kunnen bekostigen. Zij bidden voor onze weldoeners, die door hun edelmoedige gaven jaarlijks aanvullen wat aan het door de ouders opgebrachte studiegeld ontbreekt, ofwel het onderhoud van een student geheel of voor een jaar op zich nemen. Zij bidden...”

Als u nu maar zo vriendelijk wilt zijn flink wat te storten, wordt er niet alleen voor u gebeden, neen, bij het briefje dat wij ontvingen, is een kaart ingesloten waarop u in dat geval uw „speciale intentie” kunt vermelden, met andere woorden: waarvóór men speciaal voor u moet bidden. Voor het geval u dat zelf niet afkunt, zullen de dankbare missiepatertjes u daarbij dan wel helpen. Een geslaagd examen, mooi weer in uw vakantie of zo; alles kan. U heeft het maar voor het invullen. Als u betaalt tenminste. Wat ons betreft: dat de volkeren van Afrika op hun eigen manier zalig mogen worden, zonder de invloed van missie en zending die maar al te vaak strijdig is met hun eigen cultuurpatroon. Maar wij hebben de kaart maar niet ingestuurd...

4 mei

*Kom, we moeten verder gaan,
Zonder te veel gedachten,
Je wordt zo moe van 't denken*

Aan hen, die wij verachten.

*We moeten verder gaan, voorbij
Voorbij de vele graven
Van hen, die destijds hier of ginds
Aan 't beest hun leven gaven.*

*De zon schijnt door, de wereld draait,
We moeten lachen, zingen...
We mogen niet lang blijven staan
Bij die herinneringen.*

*Maar alles wat ik heb gezien,
Gehoord, beleefd, geweten,
Het spijt me, maar ik kan het niet
Ik kan het niet vergeten.*

A. S.

Reanimatie, euthanasie en zelfmoord

Het is merkwaardig hoe het probleem van leven en dood de laatste jaren de aandacht trekt. Telkens weer blijkt hoe weetgierig of nieuwsgierig men is over vragen als euthanasie, reanimatie e.d. Dit laatste vraagstuk is op begrijpelijke wijze juist in deze jaren in de pers gekomen omdat de technische mogelijkheden belangrijk vergroot zijn. Na de kinderverlammingsepidemieën in Amerika en Denemarken is men er in geslaagd een kunstmatige beademingstechniek te scheppen waarmee het mogelijk is de ademhaling – ook al zijn voor de ademhaling noodzakelijke centra in het zenuwgestel geheel vernield – voor onbepaald lange tijd op gang te houden.

Wat echter bij patiënten met een heldere en intacte geest die zich langzamerhand herstellen een zegen is, is voor andere zieken – meestal slachtoffers van het verkeer, die door uitgebreide schedel- en hersenbeschadigingen getroffen zijn – een dubieus voordeel. Het grote dilemma ontstaat wanneer een dergelijke ongelukkige na maanden bewusteloosheid in een permanente toestand is gekomen, waarin het uitgesloten geacht kan worden dat hij zijn bewustzijn ooit weer terugkrijgt. Hij heeft nog een hart, een bloedsomloop, de darmen functioneren, maar van enigerlei psychische of geestelijke activiteit is niets meer over. Afgezien van de economisch-financiële consequenties van deze toestanden, afgezien van het leed dat de familieleden ervaren, is het de vraag of het enige zin heeft dit kunstmatig in leven gehouden lichaam door te laten bestaan. Vrijwel alle artsen zijn het erover eens dat er nu situaties optreden, waarin het ethisch verantwoord is het apparaat stil te zetten en het biologisch bestaan te beëindigen.

Ook euthanasie?

Veel minder eensgezindheid bestaat over de vraag of de arts euthanasie mag toepassen: of hij een patiënt die ongeneeslijk ziek is en die hem vraagt een middel toe te passen dat een eind aan zijn leven maakt en hem bestaand of toekomstig lijden bespaart, mag helpen met een doelmatig middel.

Een antwoord op deze vraag kan m.i. niet gegeven worden door zich alleen tot de arts te wenden. Deze heeft tot taak ziekten te genezen en het welzijn zijner patiënten in verband met hun ziekte te bevorderen, doch het ligt slechts zijdelings op zijn weg aan de doodsverlangens van de patiënt tegemoet te komen.

De patiënt vraagt om zelfmoord en wil dat een ander hem daarbij helpt: hij richt zich tot de arts in de mening dat deze over de beste en zachtste middelen beschikt. De vraag of de arts op dit verzoek in zal gaan, kan ieder mens bij zichzelf overwegen: zal hij iemand helpen bij zelfmoord? Naar mijn mening is dit allerminst een vraag die slechts één antwoord kent. Er zijn twee extremen.

Aan de ene kant staan die ziekelijk zwaar-moedige mensen die behandeld moeten en kunnen worden en die na behandeling weer opgewekt en levenslustig zullen worden. Aan de andere kant staan grensgevallen die in abnormale situaties van oorlogen en vervolgingen zich voorgedaan hebben.

De zwaargewonde soldaat op het slagveld die door zijn kameraden zonder enig perspectief achtergelaten wordt, vraagt en krijgt een genadeschot en weinigen die hier ethische bezwaren tegen zullen opperen. De gevangen ge-

Twee minuten stilte

't Was op de avond van de 4e mei. De zon was al achter de huizen aan de overkant verdwenen en de kamer was vreemd licht, zoals altijd 's avonds in het voorjaar. Beneden in de tuin zong onze merel en verder was het overal merkwaardig stil in de buurt.

De kinderen zaten met hun drieën voor het raam, te kijken hoe straks op straat de lichten zouden gaan branden. Dan moesten ze stil zijn, twee eindeloze minuten lang, tot de lantarens weer uitgingen. Dat hadden ze beloofd en ik was benieuwd wat ervan terecht zou komen.

Ondertussen probeerde ik wat te lezen, maar het lukte me niet. Eindelijk was het acht uur, de lichten gingen aan en de kinderen staarden er een ogenblik roerloos naar.

Opeens keek er één achterom: „Mama, wie kon het goedste vechten?” „Sst”, zei ik, „strakjes!” Maar zo gauw was ze niet tevreden gesteld en met een verontwaardigd gezicht voegde ze eraan toe: „Maar de Duitsers hebben ons gevrijd!” Ik beet op m'n lip en hoopte, dat het niet te lang meer zou duren voor de lichten weer uitgingen.

Toen de twee minuten om waren, zei ik: „Ga jullie je nu gauw uitkleden, dan zal ik je vertellen, wat er allemaal gebeurd is” en als door een

nomen politieke ondergrondse strijder gaat martelingen en de gewisse dood tegemoet. Hem een dodelijke dosis van een vergif te verstrekken ligt soms binnen, altijd op de rand van, het ethisch toelaatbare, ook al zullen er mensen zijn die weigeren dit te doen. Eerbied voor het leven dreigt hier in hardvochtigheid ten aanzien van de concrete mens om te slaan.

Tussen deze twee uitersten bevinden zich echter vele variaties en nuances. In wezen komt het er dan inderdaad op neer: wat denken wij over zelfmoord?

Agressief streven

In de overgrote meerderheid der gevallen is de zelfmoordneiging een bijzonder egoïstisch en

wonder deden ze direct wat ik wilde. Met de drie kinderen in hun nachtponnetjes om me heen, vertelde ik het hele, lange, trieste verhaal van de honger, de kou, de angst, de ellende en van al die vele, vele mensen en kinderen...

„Waarom huil je nou zo?” vroegen ze bezorgd. „'t Is nu toch niet meer!” En ze kwamen met hun mooiste zakdoekjes voor me aandragen.

„Nee”, zei ik, „nu niet meer! Morgen krijgen jullie een toeter en een vlag!”

„Krijgen we ook een ijsje van een kwartje?” kwam de jongste meteen, want je moeder in tranen is iets, dat je niet iedere dag meemaakt. Dat moet je onmiddellijk uitbuiten. „Ja”, antwoordde ik, „en wie nou het eerste slaapt, krijgt er twee!” Want een moeder heeft van die tegenzetten, die ze, zelfs in tranen, nog niet vergeet!

De dochters konden hun oren niet geloven, doken in bed en draaiden zich direct om, met hun ogen stijf dicht. Toen kwam er in de stilte nog een benauwd stemmetje: „Mammie, de pappie van Bertje is een Duitser!” Bertje is een vriendje. Het grote probleem.

„Die is lief”, fluisterde ik, „die heeft niet meegedaan”. En dat zullen we dan maar hopen.

A. S.

Fabels en verhalen uit het land van de Shah

De uilen en de raven

De vogels vergaderden om een leider te kiezen. Allen waren aanwezig – de adelaar, de valk, de uil, de pauw, de reiger, de gans, de koekoek, de mus, de nachtegaal en de anderen; slechts de raaf ontbrak.

Na lange en zorgvuldige beraadslagingen kozen zij de uil als hun heerser. Juist toen zij voorbereidselen aan het treffen waren voor de kroning, verscheen de raaf boven het bos.

„Laten we wachten op de wijze raaf,” besloten de vogels, „en horen wat hij te zeggen heeft.”

„Wat denk je van onze keuze?” vroegen zij hem, zodra hij was neergestreken.

„Dit is een openhartige vraag en daarom zal ik die met gelijke openhartigheid beantwoorden,” zei de raaf. „De uil is niet geschikt om ons te regeren. De leider moet beter kunnen zien dan wie ook, de uil echter is overdag blind. De vorst zou bescheiden moeten zijn, de uil echter is voortdurend bezig zichzelf op te tooien. Hij zou altijd openlijk tegenover zijn onderdanen moeten optreden, de uil echter gaat in het duister op jacht.”

„Hij heeft gelijk, hij heeft gelijk!” riepen enige vogels.

„Dat kan wel waar zijn, maar laat ons eerst horen, wat de uil heeft te zeggen,” riepen anderen. „Wat is jouw antwoord, uil?”

De uil evenwel sprak geen woord. Zijn ogen fonkelden en weg vloog hij. Diezelfde nacht viel hij met zijn kameraden de raven aan en doodde een groot aantal. Zo begon de eeuwige oorlog tussen de uilen en de raven.

*Verreweg het meest gehaat zijn zij,
Die het best weten, wie wij zijn.*

De man en de fret

Een man en een vrouw hadden een kind. Zij koesterden het en deden hun best, dat het niets zou overkomen. Voor vermaak en ook voor bescherming van het kind kochten zij een tamme fret.

Op een dag ging de vrouw uit om een bad te nemen en liet het kind achter in de zorg van haar man. Niet lang daarna kwam er een bode van de Shah, die het bevel overbracht, dat de man onmiddellijk voor dringende zaken naar het hof moest komen. De man had geen andere keus dan te gaan. Hij liet het kind met de fret achter en spoedde zich naar de Shah.

Zodra hij vertrokken was, kroop een gifslang uit een gat onder de drempel en schoof naar de wieg.

De trouwe fret liet het kind niet in de steek. Hij sprong op de rug van de slang, sloeg zijn tanden in het ondier en liet hem niet los. De slang draaide en kronkelde tot zonsondergang en bezweek eerst toen de man terugkwam van het hof. Met bloed bekleet rende de fret vrolijk naar zijn meester.

Toen de man hem in de deuropening zag, besmeurd met bloed, riep hij uit: „Wat heb je gedaan, verraderlijk dier.”

Zonder zich ervan te overtuigen, wat er in werkelijkheid was geschied, doodde hij de fret met één enkele slag van zijn stok.

Toen rende hij de kamer in. Het kind lag in de wieg en sliep rustig. Op de vloer, in een bloedplas, lag de gifslang.

Te laat zag de man, wat hij had gedaan. Het werd hem droef te moede, doch zijn tranen konden het trouwe dier niet weer tot leven brengen.
*Harde slagen regenen vaak in plaats van loon,
Doch tranen brengen de doden niet terug.*

De rovers en de kraanvogels

Een vrome pelgrim ging op weg voor een bezoek aan de heilige plaatsen. Midden in de woestijn viel hij in handen van rovers.

De pelgrim smeekte hen: „Wat zoudt ge willen van een oude man als ik, beste mensen? Ik bezit niets anders dan wat voedsel voor mijn reis. Als dit voldoende is, neem het dan van mij en laat mij gaan, zodat ik mijn pelgrimstocht kan beëindigen.”

Doch de rovers kenden geen medelijden. Zij rukten de pelgrim de kleren van het lichaam en trokken hun zwaarden om hen te doden. De vrome man hief zijn ogen ten hemel en zag een vlucht van kraanvogels overtrekken.

„Hoor mij, kraanvogels!” riep de pelgrim. „Gij zult getuige zijn van mijn dood en gij zult mij wreken!”

De rovers lachten. „Wat een dwaze gedachte, vrome oude! Wie heeft er ooit gehoord van kraanvogels, die iemand wreken!”

Doch de pelgrim sprak met overtuiging: „Wanneer de tijd komt, zal het aldus geschieden.” En hij stierf onder hun slagen.

Het bericht van het afschuwelijke einde van de vrome pelgrim bereikte spoedig zijn geboortestad. Het volk rouwde om hem en zocht te vergeefs naar zijn moordenaars om hem te wreken.

De moordenaars echter verrieden zichzelf.

Op een marktdag daalde plotseling een zwerm kraanvogels op het marktplein van de stad neer. Met schrille kreten vlogen de vogels om de hoofden van de drie vreemdelingen. Eén van hen lachte spottend en zei tot zijn kameraden: „Misschien komen zij de dode pelgrim wreken!”

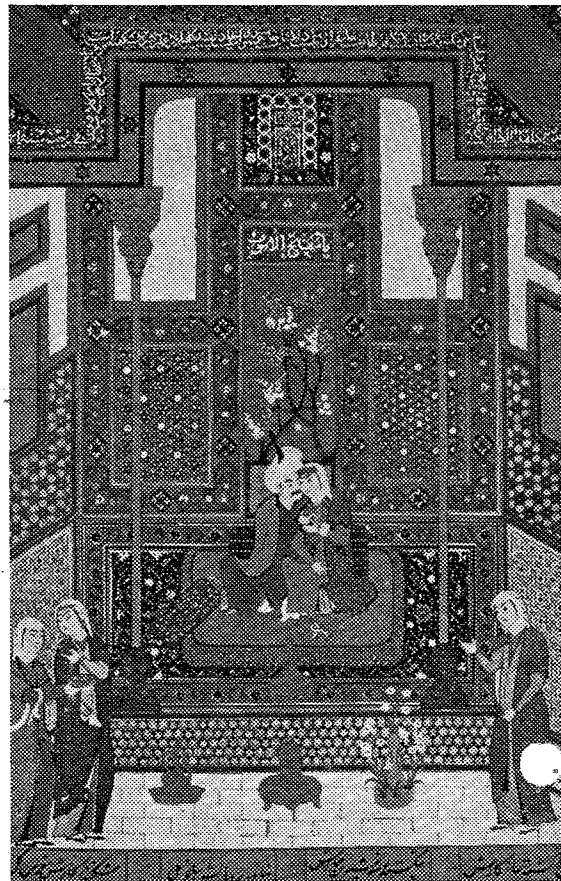
Het volk op de markt was verbaasd. Hoe konden deze vreemdelingen weten van de dood van de vrome man? Zij riepen de stadswachten, grepen de vreemdelingen en nog diezelfde dag kwam de waarheid aan het licht. De rovers werden op rechtvaardige wijze gevonnis. Toen zij naar de galgen gingen, beseften zij dat de oude man gelijk had: de kraanvogels hadden hem inderdaad gewroken.

*Wanneer bloed wordt vergoten, blijft de smet;
En niets zal deze smet kunnen wegwissen.*

Verhalen over de bewoners van Kazvin en Mazenderan

Een schare Kazviners trok tegen ketteren ter strijde. Toen zij terugkeerden droeg ieder van hen het hoofd van een verslagen ketter op een stok. Slechts één van hen droeg op zijn stok de voet van een gedode vijand. Men vroeg hem: „Wie heeft deze man gedood?” „Ik!” „Waarom heb je zijn hoofd dan niet meegebracht?” „Omdat dit al weg was, toen ik kwam.”

Een man uit Mazenderan studeerde enige jaren theologie in de heilige stad Mesjed. Na zijn studie vertrok hij met een ezel, beladen met

Choesrau en Sjin. Een bladzijde uit het manuscript de Chamsah of Vijf Gedichten door de grote Perzische dichter Nizami (± 1200). Deze Perzische miniatuur werd gemaakt in 1525. Choesrau en Sjin zijn een bekend liefdespaar in de Perzische literatuur

boeken. In een dorp aangekomen, waarschuwend de bewoners hem voor rovers: „Zij zullen uw kleren, uw ezel en uw boeken meenemen.” „Wat voor argumenten hebben zij voor een dergelijke handelwijze of hebben zij geen argumenten?” vroeg de theoloog. De boeren begrepen hem niet en zeiden „Nu reis dan verder, als je er zin in hebt.”

Onderweg werd hij inderdaad overvallen. „Spring van je ezel af, heer theoloog en trek je kleren uit,” zeiden de rovers. De theoloog vroeg echter: „Op welk argument is dit verlangen gebaseerd?” Een van de rovers gaf hem echter een flinke klap in de nek met een stok. Onmiddellijk steeg de theoloog van zijn ezel en gaf zijn ezel en zijn boeken aan de rovers.

Toen hij beroofd van al zijn bezittingen in het dorp terugkwam, vroegen hem de boeren: „Hadden de rovers een argument?” „Ja, antwoordde de theoloog, „zij hadden een argument, zo solide en doorslaand als ik mijn gehele leven nog niet aangetroffen heb.”

(Deze laatste twee korte schetsen bewijzen, dat naast de bekende, meer literaire fabels, welke van oorsprong voor een deel uit India afkomstig zijn, ook de nuchtere, realistische volkshumor een plaats heeft in de Perzische literatuur. De fabels werden gekozen uit „Persian fables”, retold by Jan Vladislav (Uitgave Spring House, London), de twee humoristische schetsen uit de verzameling volkssprookjes, kluchten en fabels, welke onder de titel „Persische Märchen” (uit het Perzisch vertaald door de grote Deense kenner van de Perzische literatuur Arthur Christensen), verscheen bij Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf-Köln, 1958. P. Krug

Daar ZIT ik mee

De heer F. heeft met instemming kennis genomen van het eerder verschenen inleidende artikel tot deze rubriek (M. en W. 28/1 '61.) Aan zijn instemming verbindt hij de wens, dat de rubriek geen tijdelijk karakter zal hebben. Maar ondanks zijn instemming zit hij met de vraag: **Heeft de pater gelijk?**

En hij citeert dan een artikel van een pater, getiteld: **De stuurlozen**, waaronder deze geestelijke ook de humanisten verstaat.

„Welk een chaos in hun leven. Met betrekking tot allerlei voorname levensverschijnselen nemen zij maar besluiten op goed geluk af.

Maar te allen tijde en op alle punten heeft onze Moeder de Heilige Kerk haar normen klaar. Niemand behoeft te twijfelen en hoe dikwijls heb ik een somber wanhoopsgezicht vlak voor mij zien opklaren als de wijsheid van Gods Kerk in een gesprek onder vier ogen werd overwogen.”

De heer F. verkeert hierdoor in twijfel. Hij vraagt zich af, of „het humanisme wel toereikend is voor de beoordeling van levensvragen”. Hebben wij wel een leer van waaruit we mensen in hun levensmoeilijkheden kunnen bijstaan?, is een andere vraag, die hij zich zelf en mij stelt.

Mag ik dan eerst uit mijn ervaring als humanistisch geestelijk raadsman spreken en uit die ervaring dezelfde woorden als de pater gebruiken: „Hoe dikwijls heb ik een somber wanhoopsgezicht vlak voor mij zien opklaren.” – Dát zo'n gezicht opklaart is eigenlijk het belangrijkste van al. Maar we willen ook wel weten waardóór. 't Is hier niet, doordat „de wijsheid van Gods Kerk werd overwogen”. Hoe wel... ook dat zou nog kunnen en gebeurt ook wel, als namelijk de betrokkene ermee gediend is. Maar in 't algemeen zal dan een verwijzing naar een godsdienstig geestelijk verzorger meer op z'n plaats zijn.

De medemenselijkheid

't Komt, geloof ik, in de eerste plaats door de beleving der medemenselijkheid. De raadsman is niet de man die het weet en die met een gezag uit een andere wereld is bekleed. Hij is een mens als de ander. En hij maakt voelbaar het Tat tuam asi, het: Ik ben als Gij. Wij zijn allen mensen. Wij zijn van dezelfde soort. En wij staan samen in de dikwijls moeilijke menselijke situatie. Wij staan samen in de strijd, die het leven te strijden geeft. En wij zullen samen worstelen om klaarheid. En in die worsteling zijn wij op onze menselijke vermogens aangewezen... en op elkáár.

In deze beleving van de medemenselijkheid vinden we steun bij elkander, worden we uit onze eenzaamheid verlost, vinden we ons zelf in de ander terug en zijn we dáárdoor minder alleen.

Acht het niet klein, broeder, 't hart dat voorbijgaat;
Want dát is het grootste. (*Margot Vos*)

Nooit eerder heb ik de kracht van de beleving der medemenselijkheid, dit zich samen in de dikwijls moeilijke menselijke positie weten te staan, sterker gevoeld, dan in een gesprek met tot levenslang veroordeelde gevangenen.

Als een kreet brak het eruit: Maar mijnheer, beschouwt u ons dan niet alléén als misdadigers!

Ik heb het toen vanuit mijn hele hart kunnen zeggen: In mijn woordenboek komt het woord misdadiger niet voor. Ik ken alleen maar mensen, die in de verwezenlijking van hun menselijkheid zijn geslaagd, en ik ken mensen die in de verwezenlijking van hun menselijkheid hebben gefaald. Maar ik weet nog één ding méér: Namelijk, dat wie vandaag slaagt, morgen kan falen, en dat wie vandaag faalt, morgen kan slagen. Zo is onze menselijke po-

Rubriek voor persoonlijke moeilijkheden en levensvragen onder redactie van C. H. Schonk, humanistisch geestelijk raadsman, met medewerking van deskundigen op verschillend terrein.

Brieven over de „dingen waarmee men zit” kunnen worden gericht aan C. H. Schonk, p.a. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. In elke brief moet, als bijdrage in de administratiekosten f 1,- aan postzegels worden ingesloten.

Bij de bespreking van uw probleem in deze rubriek wordt uw naam uiteraard niet genoemd, maar wordt u met een bepaalde letter aangesproken. Van deze letter krijgt u bericht. Bovendien wordt u het betreffende nummer van Mens en Wereld toegezonden. Ingeval men de betreffende stukken niet op het eigen adres zou willen ontvangen, kan van een correspondentie-adres of poste restante gebruik worden gemaakt. Dit moet dan naast het eigen adres duidelijk worden vermeld.

Brieven die, om redenen van plaatsgebrek of anderszins, niet in de rubriek worden besproken, worden persoonlijk beantwoord.

sitie. Zo zeer staan wij in diepste wezen altijd in de strijd... als we de verwezenlijking van onze menselijkheid als uitgangspunt voor ons leven ervaren.

Voor de tot levenslang veroordeelden betekende dit de verlossing uit hun eenzaamheid, hun wederopname in de gemeenschap der mensen. Zij hadden ook zich zelf weer als mens herkend. Daardoor „klaarden hun gezichten op”.

Geen leer nodig?

Maar is ons dan die medemenselijkheid genoeg? Hebben we daarnaast geen leer nodig. Geen stelsel van normen en gedragsregels, waar ieder zich aan houden kan? De pater schreef immers: „te allen tijde en op alle punten heeft onze Moeder de Heilige Kerk haar normen klaar.” Dat lijkt echter meer zo dan het is. Ook bij de kerken zijn de normen niet zo absoluut als we meestal denken. Op de ene plaats veroordeelt men de rassendiscriminatie met de hand op de bijbel en op de andere plaats verdedigt men haar op dezelfde manier.

Maar inderdaad, vaste leefregels, kant en klare normen van dit mag wel dat mag niet, dit moet je denken en dat niet, zulke vaste regels hebben wij niet... omdat het leven zich niet in zulke regeltjes laat vangen. Denkt u maar eens aan het eenvoudige gedragsregeltje: Ik mag niet liegen, een regel die ieder op het

eerste gezicht onderschrijft. Maar bij even nadenken, weet ook ieder, dat je met dit regeltje, met deze norm niet uitkomt. Ja, juist op zedelijke gronden ben je wel eens genooddaakt onwaarheid te spreken, bij voorbeeld dan, wanneer je met de strikte waarheid een ander ernstig schaadt. Niet de norm beslist, maar hetgeen wij na wikkelen en wegen als onze verantwoordelijkheid zien. Het vaste regeltje laat ons telkens in de steek.

„Is ons leven dan een chaos? Nemen we dan maar besluiten op goed geluk af?”, om weer met de woorden van de pater te spreken.

Of is er toch zoiets als een leer, waaraan we houvast hebben? Ik zou het woord leer liever niet gebruiken. Het doet te veel aan die leerstellingen denken, waarmee we niet uitkomen en die het volle leven geweld aandoen.

Ik zou liever van **uitgangspunten of grondbeginselen** spreken, en die hebben we wel. U vindt ze in het bovenstaande telkens terug. Ik sprak van de medemenselijkheid als behorende tot de essentie van het mensenleven. Ik sprak over de worsteling om menselijkheid, die het mensenleven is. Over onze verantwoordelijkheid. Over menselijke vermogens, waarop we aangewezen zijn. Over ontplooiing van het echt menselijke in ons en nog meer.

Op deze algemeen menselijke waarden hebben humanisten ja gezegd en deze waarden trachten zij te verwezenlijken in hun leven en in de wereld. Daarin vinden zij de toetssteen voor hun handelen.

Ja, uitgangspunten en grondbeginselen hebben we wel, die we gezamenlijk aanvaarden. Maar eenvoudige regeltjes voor het leven hebben we niet, omdat die er naar onze overtuiging niet zijn. Telkens weer zullen we moeten worstelen om klaarheid. Maar we worstelen wel ergens naar toe! Naar de werkelijkheid van het mens-zijn op aarde.

Mag ik nog eenmaal de woorden van de pater gebruiken, maar dan nu in onze zin: Als we zo samen worstelden met de vragen van het leven in een gesprek, waarin de menselijkheid steeds op de voor- of op de achtergrond stond, dan „klaarden gezichten op.” Dan herkenden niet-godsdienstige mensen zich zelf daarin en vonden zij nieuw – en eigenlijk oud, want verborgen in hen bestaand – levensperspectief.

Wie bezorgt een kind een prettige vakantie?

Heer en Mevrouw S.

U zou graag een kind, dat het nodig heeft, een gelukkige vakantie bezorgen bij u thuis. Dat lijkt mij een prachtige vorm van echt praktisch humanisme en van die medemenselijkheid, waar ik boven van sprak. Al begrijp ik uit uw brief, dat het ook voor u zelf een vreugde zal zijn. En waarom zou het dat ook niet?

Uw voorbeeld zou navolging verdienen in onze kring.

Onze Vereniging voor Maatschappelijk Werk Humanitas zendt regelmatig kinderen naar vakantie-adressen uit. Het zijn dan kinderen die het echt nodig hebben. Meestal uit gezinnen, waarmee Humanitas ook verdere bemoeienis heeft, ofwel kinderen, die in een inrichting zijn geplaatst. Wanneer men een kind werkelijk goede dagen wil bezorgen, moet men er wel rekening mee houden, dat het kind uit een waarschijnlijk geheel ander milieu komt, waar andere gedragspatronen gelden. En dikwijls zullen het kinderen zijn, die al veel te kort zijn gekomen en daarvan de sporen dragen. Humanitas wil daarom terecht altijd vooraf kennis maken met het tijdelijke pleeggezin en nagaan of kind en pleeggezin voldoende bij elkaar passen.

Wie een kind zou willen opnemen, kan zich wenden tot een afdeling van Humanitas, het liefst van een grote plaats, waar er het meest behoefte aan bestaat en in een plaats, niet te ver van de eigen woonplaats gelegen.

Uw C. H. Schonk

Slot van pag. 3

maar in: de ander is onbereikbaar, onaantastbaar, en zoals een baby in de box in machteloze woede en verdriet zich de haren uit het hoofd trekt, zo slaat de suicidist de hand aan zichzelf omdat hij de geliefde-vijand niet kan bereiken.

Ik heb op grond van de overwegingen zelden neiging een suicidist te helpen, zelden neiging mee te doen aan dit trieste en wanhopige verhaal van haat en angst. Deze mensen – wanneer zij te helpen zijn – vragen om iets anders en het is onze taak niet te rusten voor we dat gevonden hebben. Misschien zal het zaak zijn zo iemand bij een psychiater te brengen, misschien zullen we zelf in staat zijn iets positiefs voor zo iemand te betekenen. Waarbij het goed is nooit te vergeten dat de zelfvernietigingstendenties overal in deze samenleving te vinden zijn bij zieken en gezonden, soms massaal, soms individueel. Ik bedoel dat het kwetsend en beledigend is bij deze mensen iets totaal anders te verwachten en te zien dan wijzelf ook zijn: angstige kinderen die zich in wanhoop en machteloosheid de haren uit het hoofd trekken.

Balans-zelfmoorden

Als men deze categorie, die zoals gezegd en herhaald de grote meerderheid van alle suicidisten omvat, ter zijde laat, blijft er een klein aantal z.g. balans-zelfmoorden over. Dat zijn dus mensen die zonder verwijten, zonder agressieve ressentimenten op een gegeven ogenblik in hun leven de rekening, de balans opmaken. Zij ontdekken dan dat het nadelig saldo zeer groot, het batig saldo uiterst klein is en zij trekken daaruit de consequentie. Het is uiterst moeilijk hierover te oordelen, want het is zeer moeilijk te peilen wat er in een ander omgaat. Daarenboven weten wij meestal niet en zullen wij nooit te weten komen welke goede en welke slechte, welke milde en welke agressieve elementen in de zelfmoord scholen omdat de suicidist het nu eenmaal niet over kan vertellen.

Onze eerste impuls als arts en als gewoon mens zal zijn ook in deze gevallen de zelfmoord te voorkomen en ongedaan te maken en dat lijkt mij instinctief zuiver.

Men moet iemand wel zeer goed kennen om dit onherstelbare rustig zijn gang te laten gaan. Men moet wel diep overtuigd zijn van de wijsheid en zinvolheid van een dergelijke beslissing om er vrede mee te kunnen hebben.

Lezers, deze mening over het zelfmoordprobleem is de mening van een Westeuropese arts uit 1961; het is best mogelijk dat men in andere tijden en in andere culturen totaal anders over deze dingen denkt, ja, het is mogelijk dat een arts die nu eenmaal tot taak heeft ziekte te bestrijden en het leven te verlengen een eenzijdige kijk op deze vragen heeft. Het zij zo! Met belangstelling luister ik naar diegenen die hier anders over denken.

V. W. D. Schenk

Mohammedaanse leiders tegen apartheid

Acht mohammedaanse leiders uit de Zuidafrikaanse Kaapprovincie en vier vooraanstaande mohammedaanse organisaties hebben er bij al hun geloofsgenoten op aangedrongen samen te gaan in de strijd tegen de apartheid in Zuid-Afrika zo lezen wij in „Trouw”. Dit is de eerste keer dat de mohammedanen zich als gemeenschap tegen de apartheidspolitiek hebben uitgesproken.

In hun beroep zeggen zij een stelsel van tirannie niet langer te kunnen dulden. Zij willen volgens hun godsdienst kunnen leven en beschouwen het feit dat zij hun woningen moeten verlaten als een inbreuk op hun rechten.

IK denk er ZO over

De discussie over de vraag of het humanisme en het geloof aan een persoonlijk God verenigbaar zijn, heeft zoveel lezers in de pen doen klimmen dat we de discussie nog maanden zouden kunnen voortzetten. Dat komt ons niet wenselijk voor, ook al niet omdat de inzichten van bijna alle briefschrijvers in menig opzicht overeenstemmen met de opvattingen die reeds in al geplaatste inzendingen zijn ontwikkeld.

Wij willen daarom, met dank aan alle discussianten voor de genomen moeite, volstaan met het opnemen van nog twee bijdragen: een artikel van dr. P. D. van Roijen (die de kat aan de bel heeft aangebonden en dus het recht op een wederwoord kan doen gelden) en een beschouwing van mr. F. Doeleman, wiens helder betoog de probleemstelling voortreffelijk formuleert, zodat zijn bijdrage een uitstekend sluitstuk vormt van deze gedachtenwisseling. Redactie.

Brandstapel?

In „Mens en Wereld” van 8 april nemen de heren H. Kesler en A. Nieuwland het op voor de leden van het H.V. die ik met inquisitie en brandstapel zou bedreigen. Met die inquisitie en die brandstapel viel het overigens nogal mee in mijn artikel d.d. 11 maart. Ik pleitte niet voor Middeleeuwse ketterjagerij, doch voor een democratische procedure, n.l. een uitspraak der Algemene Vergadering (als democraat heb ik inderdaad eerbied voor de helft + 1, meneer Kesler) voor het geval dat een groep binnen ons Verbond Humanisme en het geloof in een persoonlijk God als verenigbaar propageert. Het alternatief is, dat men een dergelijke groep ongemoed haar gang moet laten gaan. Dit moge verdraagzaam zijn, doch deze verdraagzaamheid zou ik liever willen kwalificeren als slapheid, omdat door een dergelijke verdraagzaamheid de grenzen tussen het H.V. en het Vrijz. Protestantisme zouden worden uitgewist.

Deze grens voel ik zeer duidelijk, omdat deze grens een keerpunt op mijn levensweg markeert. Als vrijzinnig predikant gevoelde ik van het begin af sympathie voor het H.V., doch ik kon niet besluiten tot toetreding, omdat ik nog vasthield aan het geloof in een persoonlijk God.

Toen ik in het najaar van 1957 in de godsdienstoefeningen van de N.P.B. te Beilen het gebed verving door een meditatie, m.a.w. toen ik het geloof in een persoonlijk God had laten varen en daarvoor in de plaats het geloof in een onpersoonlijke Godheid had opgebouwd, kon ik in de winter van 1957 zonder gewetensbezwaar tot het H.V. toetreden. Een jaar later moest ik als voorganger der afd. Beilen N.P.B. aftreden.

De heer Nieuwland zal begrijpen, dat de grens tussen Vrijzinnig Protestantisme en H.V. voor mij geen louter academische kwestie is, doch „existentieel” (om met Jaspers te spreken) met mijn geestelijke ontwikkeling verbonden is (om maar van mijn maatschappelijke positie te zwijgen). De heer Nieuwland meent, dat er mensen zijn, die het onkenbare ontmoeten als een persoonlijk God. Die mensen waren er stellig: men leze de Bijbel er slechts op na. Ze zijn er nu nog: men sprek met de bevindelijken in Oud-Gereformeerde kringen. Doch ik geloof niet, dat profeten als Amos en Elijah en vromen

uit Oud-Gereformeerde groepjes zich in ons H.V. thuis zouden gevoelen. *Het feit, dat mensen God ontmoeten, geeft hun nog geen recht, om in het H.V. hun ideeën uit te dragen! Als Elijah de toon aangeeft in het H.V., dan treed ik uit.*

De heer Kesler meent, dat de wegen pas uiteen gaan, wanneer voor de persoonlijke overtuiging (in een persoonlijk God – zo voeg ik er aan toe) een algemene gelding wordt bedongen tegen de (algemeen geldende) rede in. Zover zal het m.i. nooit in het H.V. komen. Ik blijf erbij, dat een duidelijke uitspraak der Algemene Vergadering reeds wenselijk zou zijn, wanneer een groep binnen ons Verbond de verenigbaarheid van Humanisme en het geloof in een persoonlijk God zou bepleiten. Dan zouden immers de poorten open dreigen te gaan naar gebed, naar het zingen uit de N.P.B.-bundel, naar Schriftlezing en wat dies meer zij.

Met alle waardering en hoogachting voor de geestelijke nalatenschap van Israël en van het Christendom, wij verwerpen het bijbels-christelijke geloof in een sprekende en aanspreekbare God. *Wij zijn erfgenamen van Hellas, en niet van Israël.*

Met Socrates geloof ik in een „daimonion” en met Gandhi geloof ik in een „still, small voice” in mij, maar met gebed kan ik dit allerheiligste niet benaderen; slechts openheid en meditatie brengen mij in levende aanraking met dit allerbelangrijkste in mijzelf en in anderen. Uit dit laatste moge blijken, dat ik van theïst allerminst rationalist ben geworden. Met alle eerbied voor de rede besef ik ook het bovenredelijke in de werkelijkheid in het algemeen en in de werkelijkheid van mijzelf in het bijzonder.

Levende religiositeit acht ik niet onverenigbaar met onze beginselverklaring, maar wel het geloof in een persoonlijk God. Want ik acht dit geloof onlosmakelijk verbonden met een „uitgaan van bijzondere openbaring.”

Wie in onze tijd beweert, dat hij God ontmoet heeft, toont hiermee aan, dat hij in de lijn van Bijbel en Christendom staat, doch dat hij nog niet toe is aan redelijk denken. M.i. is het geloof in een persoonlijk God onhoudbaar, wanneer men er redelijk over nadenkt. Een dergelijk geloof heeft zich nog niet losgemaakt van de „gevoelvolle verbeelding” waarmee Bolland het Christelijk geloof kenschetste.

Ook uitdrukkingen als „daimonion” (Socrates) en „still, small voice” (Gandhi) lopen het gevaar van te letterlijke en te mensvormige uitleg. Doch het zijn slechts dichtelijke pogingen, om iets van bovenredelijke ervaring in woorden te vatten en dat is wel heel wat anders dan het massieve – door Bijbel en Kerk gesteunde – geloof in een persoonlijk God, die men zou kunnen ontmoeten. *Men onderscheide wel tussen het gefluister der mystiek en de primitieve, imperialistische taal van het godsdienstige geloof.*

P. D. van Roijen

Het Humanisme en het geloof in een persoonlijk God

Om bij voorbaat zekere misverstanden te vermijden stel ik het op prijs te verklaren, dat ik persoonlijk niet geloof in het bestaan van een persoonlijk God.

Een hoogst merkwaardige discussie heeft zich ontwikkeld uit de redactionele commentaar in

„Kritisch Allerlei” op een diesrede van de heer Van Krevel, die eindigde met de vraag: „Is het binnen het H.V. mogelijk een persoonlijk God te aanvaarden?”, welke vraag door de Redactie van M. en W. met een *volmondig ja* werd beantwoord. (M. en W. 28 januari 1961).

Tegen dit standpunt stelde de heer Van Royen zich met kracht te weer door te betogen, dat op de vraag „Kan een humanist in een persoonlijk God geloven?” slechts een *volmondig neen* past. (M. en W. 11 maart 1961).

Hij ontving steun van de inzender A. M.-S., die uiting gaf aan haar mening, dat het *volmondig ja* van de redactie op de vraag van Van Krevel in strijd was met de grondstellingen van het H.V. ten opzichte van het bestaan van een persoonlijk God.

In een onderschrift lichtte de redacteur K. A. het *volmondig ja* van zijn redactie nader toe door te verklaren, dat men daarmede had willen zeggen, dat de beginselen van het H.V. het geloof in een persoonlijk God niet uitsloten. Hij voegde daaraan echter toe, dat de redactie dit standpunt beter „minder positief” had kunnen formuleren en dat naar zijn — K. A.’s — persoonlijke opvatting het geloof in een persoonlijk God inderdaad in strijd was met de beginselverklaring van het H.V. (M. en W. 25 maart 1961).

Deze discussie is een instructief voorbeeld van het onzuiver stellen van een vraag. Was deze exact en helder geformuleerd, dan zou zij blijken in het geheel geen „probleem” of althans een ander probleem, te bevatten. De moeilijkheid van een probleem is trouwens meestal niet het vinden van de oplossing, maar het stellen van een juiste formulering.

Hoewel de redactie verzuimde de vraag ondubbelzinnig te stellen, mogen wij toch aannemen, dat zij deze opvatte in deze zin: „Is het geloof in een persoonlijk God mogelijk binnen de kring van mensen, die lid zijn van het H.V.?” en hierop — terecht — „volmondig ja” antwoordde.

Merkwaardig is echter, dat Van Royen bij zijn stellingname tegen dit standpunt de vraag anders formuleert en wel precies zoals de redactie haar blijkbaar had opgevat. „Kan een humanist in een persoonlijk God geloven?” is een vraag, die beperkt is tot de humanistische mens. Dat hij niettemin tot een „volmondig

neen” — lijnrecht in strijd met de conclusie van de redactie — besluit, is vermoedelijk door een ander misverstand ontstaan. Naar mijn mening heeft de geachte inzender over het hoofd gezien, dat het persoonlijke oordeel „ik geloof niet in God” ook dubbelzinnig is en twee betekenissen toelaat:

1. Ik ben overtuigd, dat God *niet* bestaat, en
2. Ik ben *niet* overtuigd, dat God bestaat.

Uit het betoog van Van Royen blijkt wel, dat zijn verklaring van ongelooft er een is van de eerste strekking. Daar de beginselverklaring van het H.V. hem ten opzichte van het al dan niet aanvaarden van een persoonlijk God vrijlaat, kan hij dus — zonder met zijn humanistische overtuiging in botsing te komen — *geloven* in het niet-bestaan Gods. Wij dienen deze overtuiging in hem te eerbiedigen.

Maar het staat Van Royen niet vrij om zijn „buiten-humanistische overtuiging” al redenerende te gaan toepassen op de beginselverklaring en deze zo doende een inhoud te geven, die zij niet heeft. Want deze beginselverklaring heeft het negatieve karakter van een verklaring van ongelooft *van de tweede strekking*. Het „ongelooft” van het H.V. is dus een fundamenteel andere aard dan het „ongelooft” van Van Royen. De beginselverklaring schrijft aan de humanisten *niet* de overtuiging voor, dat er *niet* een persoonlijk God bestaat; zij verbiedt hen ook niet privé overtuigd te zijn van het bestaan van een persoonlijk God; zij laat de hele kwestie *buiten geding*.

Noch de overtuiging, dat God bestaat, noch de overtuiging, dat God niet bestaat, kan aan de humanistische beginselen worden ontleend. Doch deze laten elke humanist vrij om op andere gronden positief gelovig of positief atheïst te zijn, dan wel om — als ondergetekende — negatief te besluiten, dat wij het niet weten kunnen, doch dat elk van beide positieve overtuigingen voor een bepaald persoon zinvol zou kunnen zijn.

Het betoog van Van Royen gaat — doordat hij de dubbelzinnigheid van het „ongelooft” blijkbaar niet doorziet — langs de zaak heen. Met name raakt zijn veronderstellenderwijze beschreven gedachte van een propaganda voor de verenigbaarheid niet, maar binnen de kring van mensen die deze beginselverklaring onderschrijven bestaat die verenigbaarheid wel.

democratische landen.

Tekenend is ook, wat de Gestapo van het werk van dr. Buchman vindt. In een rapport dat zij in 1942 over de Oxfordgroep en Morele Herbewapening heeft samengesteld staat o.m. : „Indien men de namen van de voornaamste propagandisten voor Buchmans oproep tot Morele Herbewapening in Engeland en elders beschouwt, wordt de politieke tegenhanger (pendant) van de beweging duidelijk: de Joodse Westelijke Democratieën. Er blijft ook geen ruimte voor twijfel over, tegen wie deze hele campagne gericht is als men denkt aan het jaar, waarin zij plaats vond, 1938, het jaar, waarin — zoals gezegd wordt — Duitsland het kleine Oostenrijk met bruto geweld aanviel. De Groep ademt de geest der Westelijke Democratie. Zij hult de doeleinden van de werelddemocratie in een christelijk kleed. De Groep en de democratieën vullen elkaar aan en maken elkaars werk vruchtbaar.” (Zie „Herbouw van de wereld”, uitg. Kemink en Zn. N.V. Utrecht, 1956, blz. 327–329).

Het is ook van belang te weten, dat „De Waarheid” en andere communistische bladen steeds weer met dit verzonnen citaat van dr. Buchman komen aandragen.”

Tot zover Mr. Burger.

Hieraan zou ik nog een enkel woord willen

Een geheel andere kwestie is, dat ons humanisme ons niet vrijlaat om, buiten de humanistische beginselen om, overtuigingen aan te hangen, waarvan de concrete inhoud strijdig zou zijn met dat humanisme.

Een godsgeloof, dat zijn adepten zou verplichten tot het brengen van mensenoffers, zou uiteraard evenzeer verwerpelijk moeten worden geacht als een atheïstische leer, die een leven als een roofdier zou verheerlijken. Doch dit aspect ligt buiten de onderhavige discussie.

Mr. F. Doeleman
(van redactiewege bekort)

Lezingen voor de radio

7 mei, 9.45 uur (VARA): H. G. Cannegieter: „Tagore herdacht”.

14 mei, 9.45 uur (VARA): drs. W. van Dooren: „Van mens tot mens”.

21 mei, 9.45 uur (VARA): dr. H. Jansen over „Gerijpte mensen”.

28 mei, 9.45 uur (VARA): mr. M. G. Rood over „Een man met een aktentas”.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 1 01 63; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Morele herbewapening

In „Mens en Wereld” van 8 april 1961 onthult de redactie een sensationele uitspraak, die Frank Buchman in 1936 gezegd zou hebben en die erop neerkomt, dat hij een vereerder van Hitler zou zijn. Daar mij dit zeer merkwaardig voorkwam en ik met de samenkoppeling van „een door God geleide democratie” een „theocratie” en „een door God geleid fascistisch dictatorschap” geen raad wist, omdat de ene uitdrukking de andere radicaal tegensprekt, — wendde ik mij om voorlichting tot het bureau van de Morele Herbewapening in Den Haag. Daarop antwoordde Mr. A. R. Burger mij het volgende:

„De feiten zijn als volgt: Frank Buchman heeft in 1936 na een reis door Europa in New York een persconferentie gehouden. Vele journalisten waren daar aanwezig. De heer Birnie kwam pas kort voor het einde binnen. Hij is de enige, die beweert dat Frank Buchman dit over Hitler heeft gezegd. Er is geen enkele aanwijzing — behalve dit ene artikel van de heer Birnie — dat Frank Buchman zich in deze zin over Hitler heeft uitgelaten, niet in 1936 in New York, noch ergens anders.

Het hele levenswerk van dr. Buchman is erop gericht geweest een antwoord te brengen op de materialistische ideologieën van deze tijd en op al het materialisme en moreel verval in de

toevoegen. Blijkbaar heeft de redactie van Mens en Wereld het relaas van de heer Birnie direct geloofd. Heeft ze het zo grif geloofd omdat het haar te pas kwam? Wie open staat voor de tegenstrijdigheden in het relaas van de heer Birnie, moet wantrouwig worden en m.i. terdege gaan verifiëren. Een van de verificaties kan dan zijn, dat een verheerlijking van Hitler ook in het levenswerk van Buchman aanwijsbaar zou moeten zijn. Is die aanwijsbaar? Maar zelfs de controverse Hitler — Christus en theocratie is de redactie niet opgevallen. Meent de redactie, dat alles wat gedrukt is ook waar is? Wij moeten steeds weer leugen van waarheid onderscheiden. Ook de woorden van Mr. Burger moeten gewogen worden. Slechts door verificatie met andere bronnen zullen wij verder komen, — niet door vooringenomenheid. En dan wil het mij voorkomen, dat ik aan de uiteenzetting van de heer Burger meer waarde moet hechten dan aan het relaas van de heer Birnie.

Ir. A. E. Bosman

(Ondanks de veronderstelde gerichtheid in het verleden is de M.H. een beweging met een autoritair karakter, wier demagogische wijze van publiciteit en massa-reclame reden geeft tot wantrouwen en kritisch onderzoek van haar wezenlijke bedoelingen. Red.)

ZEDDAM-MONTFERLAND

In deze prachtige landelijke en bosrijke omgeving vindt U werkelijk rust. Tussen korenvelden, dicht bij de bossen: Pension „Wijde Blick”. Uitstekende verzorging. Bij weekverblijf f 8,- p.p. p.d. Telef. 08345-493.

Onafhankelijk heer zoekt contact met **eenvoudige dame (buitenwonend)**, die aanspraak en gezelligheid wenst en mogelijke hulp voor tuinonderhoud en andere steun. Doel samenwonen, geen huwelijk.

Conditie nader over een te komen.
Brieven onder no. mei 1 aan het bureau van dit blad.

CREMATIE

is dé oplossing bij het nijpende
gebrek aan grond.

Crematie is bovendien esthetisch.

Vraagt dan vrijblijvend inlichtingen aan de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage

Tel. (070) 55 47 97

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in Amsterdam kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 128 III, Amsterdam-Z.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?
U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Het rassenprobleem	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75

Een volledige brochurelijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris: J. de Leeuw, Herengracht 62, Amsterdam-C.

zeilkamp :961 - langweer (fr.)

Na het geslaagd zeilkamp in 1960 wordt in 1961 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 5 t/m 19 augustus 1961. Unieke gelegenheid om Friesland van de waterkant te leren kennen. 2e week gelegenheid voor bezoek aan de bekende „Sneek-week”. Prijs f 65,- per week (alles inbegrepen). Opgaven zo spoedig mogelijk. Er is nl. nog gelegenheid voor een beperkt aantal deelnemers.

Voor volledige inlichtingen: Oudegracht 152, Utrecht (030) 1 01 63.

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 29 juli t/m 5 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,- zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar - Erasmusgracht 23-III - Amsterdam - Tel. 020-83919. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 10,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

WOORD VAN DE WEEK

(Radio-lezingen van het Humanistisch Verbond)

Het aantal abonnees is van september 1958 tot mei 1961 toegenomen met 3600 en bedraagt
4900

De abonnementsprijs is f 4,- per jaar. Maar voor hen, die nu abonnee willen worden, openen wij de mogelijkheid om alle nog in het 2e kwartaal 1961 verschijnende nummers gratis te ontvangen.

U dient dan f 2,05 over te schrijven op postrekening no. 58 t.n.v. de Hum. Luisterkring te Utrecht met als omschrijving: Nieuw abonnee 1961.

Na ontvangst krijgt u alle verschijnende nummers regelmatig toegezonden.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. H. Freudenthal,
F. P. Huygens, Prof. Dr. Libbe van der Wal en
Prof. Dr. B.W. Schaper,

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Oudegracht 152, Utrecht

Giro 582293